

м. Старобільськ Луганської обл.
 Записала 18 грудня 2014 року Любов Боса
 від Г. З. А., 1924 р. н. *

[Про поселення на Айдарі]. Свій рід. Я так думаю, що рік народження дідуся мого — десь так восьмисот сорок п'ять. Він з голоду умер при- мерно в семдесят п'ять год. Дід пишався тим, що він — козак, з козацького роду, Ізюмського полку Кабанської сотні. Єсть Кабаніє, де була сотня. А самі виходці моїх прадідів по одній лінії — це виходці, мабуть, були з Волині. Прийшли десь там в цих годах, ще петровських, допетровських часів. Тому що наша ж фамілія Афанасьєвські — це вона була дана фамілія. Або ж була взята фамілія, так как мої всі предки, значить, були якими там, ну, не дяконами, а там псаломщиками і тому подобное, всегда ближче до віри були. Із-за гоненій на веру со сторони поляків вони були винуждени сюди виїхати на слободи. І перший час вони жили в Святогорському монастирі. А потом Святогорський монастирь відвів їм, значить, місто, де поселиться. По ріці Борова — це були землі Святогірського монастиря. А потім, чи при Петрі, чи їх десь отам начали притеснять і землі ці одбирають.

Поселилися, значить, заснували хутір Садки, які потом уже розділилися на декілька. Їх було в радянський час, та і в царський час, було їх близько п'ять. Це наші Садки: Садки 1, потім Садки 2, Садки 3, ну, ділилися. Родина ділилася. І значить, чи одходили, чи нові засновували.

Хутір поставили не на самій Боровій, а на одній із притоків Борової поселилися вони. Люди ж тоді розумні були, поселилися не так, що де угодно, а там, де лісок єсть, де річка єсть, де вода єсть. І оце хоть називалося воно поганю — Собача Плотва. Якраз перед Собачою Плотвою там був лужок. Земелька там була. А земелька там була льогка така для спашиванія. Це вони тут поселилися.

[Про іншу гілку роду] Погоньці — вони виїшли од польського слова «погонь». А чого

* Повні відомості про респондентів зберігаються в архівних документах.

«Погонь» — значить, із-за того, що герб...
Всадник. Погонь — це всадник <...>

Отут у нас під Старобільськом якісь родичі були Волошини — це значить, із волохів — Волошини. Були, значить, Любченки, Старецькі. Це старинні-старинні роди. А потом порозселялися. Я знаю, що дід був церковним старостою. Ну, ж він псаломщик. Читав по покойніках. Це в нього було розпорядження. Шо мені запомнилося на Паску. Значить, усі хуторяни з'їжджаються до нас в Новоборову, до дідуся. Ідуть сюди до церкви, а потом з церкви приходять і, значить, тут стіл накривали. Сюди з'їжджалися всі дядьки, тітки. Тут таке було велике дійство!

Діди співали наші всі, так сказати, хуторяни. Сідали за стіл і обично молодий голос починав:

А гей уже років двісті,
Як козак в неволі.
Понад Дніпром ходить,
Викликає долі.

А тут тоді весь хор починає:

Гей, вийди в поле із води,
Визволь мене, серденько, із біди!
Визволь мене, серденько, із біди!

А потом це, значить, закончилось. Знов цей основний заспівує:

Ой рада б я вийти,
Я й сама в неволі.
Потім разом:
Гей, у неволі, у ярмі,
Під турецьким (московським)
караулом у тюрмі.

Оце була така пісня співалася — це шо запомнилось. Я не помню бандуристів у нас. А були лірники. І це вони на тій лірі грали. Крутять, а тут перебирає струнами. Оці в нас були. А то в основном були сліпці, там, якісь каліки.

— А про що співали?

— Ну, там, в основном співали про козаччину.

— До якого року це було?

— До колективізації. А після колективізації — голод.

Українці були самодостатні. Понімаєте? Наші, ці українські козаки, вони селилися по малих річках і по хуторах. Оце по хуторах їхне було розселення. Хутір — це там дві-три хати і все. Ну а шо... Воно дальше як пішло уже ж — вже церква була — це святе діло. І в неділю до церкви, і на празник — так це ж обязательно сходить до церкви. І вобще до церкви. Хрестить. Сповідать... І все, всі церковні обряди сохранилися і свято виповнювалися. Самодостатні ці хуторяни, шо на хуторах жили, вони жили багато, і вони приїжджали сюди до нас, як ми пішли в село. <...> Моя мати була сама з Містків (рядом село). Інтересний случай. Шо мати моя, так вона з трьох дєвочек в Містках (у них була церковно-приходская школа), це перше три дєвочки, які кончили церковно-приходскую школу. Она була письменна. І письменна була того, шо розумна... І мати це ж моя вийшла заміж в село це ж Новоборова — це ж було глупе село. Ну, кацапське, тоді вже наполовину кацапське село. А у Містках — це чисто українське селеніє було. Там тільки українці були. <...> А маму пригласили читать пісьма. Дев'ятсот четвертий год. Єй било сем лет. У мене дід по материнській лінії — який дід був! Дід Кость, Костянтин Дмитрович. У його один дід був запорожський козак. Запорожський козак по прозвищу Гузно. Ну, не думайте, шо может бити це гузно. Одно дело, шо єсть задниця — гузно. А може бути гузно і в етом самом... в ятері, в якому ловлять рибу. А там тоже гузно. Як було в нього ім'я — не знаю. Ну, він заснував на річці Боровій село Гузьовка. Гузьовка, которая потом стала називаться Новоастрхань. Там поселили пізніше, значить, полк Новоастрханський. І сделалі тут Новоастрхань. Тут у нас єсть і Новопсков (Псковській полк був значить, часть етого полка тут була, і зараз ето називається Новопсков), но старе село, значить, так і називється до сїх пор Гузьовка. І там половина Гузенків <...>

В Старобельську не культивірувалося козацьке. Тут культивірувалася руская... Потому

шо руска інтелігенція тут жила. Була тільки тут, тут же був уезний город, так сказати, тут була інтелігенція, купці. Українське осталося по хуторах.

Оце там, де бойові дії ідуть, то там всі кацапи... Трьохізбонка — ну це ж чистейші кацапи. Станиця Луганская — це чисті кацапи. Верхня Велховая — це там сплошні кацапи були. Вони населилися туди, потому що їх не приймав Дон. Мається на увазі, Нижній Дон, де жили заможні козаки. Новоайдар — уто всі там, значить, кацапи. І чого в нас на нашій стороні, чого в нас і сійчас іде оця боротьба. Потому що основа всіх оцих бід — так це бивші так сказати, поселенці, рускіє.

[Не женись на кріпачці]. В нашому селі... наше село поселили так, що значить, одна половина села була хуторяни. Наші хуторяни-козаки не хотіли селиться з тими, з кацапами (або їх тоді називали кріпаки). І ні за що не хотіли селиться. І половина села було, значить, козаки, а та половина — то кріпаки.

— Вони ж ніби вже не були кріпаками?

— Тут панів не було і кріпаків вже не було. Але все одно називали їх кріпаками. І якщо я хорошо помню... Іван женився (мій брат самий старший), і якась чи сватка була, чи що, і я сидів у діда на колінах, і дід казав: «Гришка, нільзя жениться на кріпачці!».

— А чому ж на кріпачці не можна було женитися?

— На кріпачке не можна було женитися того, що вобщє презірали. Всі ці кріпаки неробами були, ворюгами. Нероби, ворюги, ну такі, значить...

[Традиційне господарювання]. Почему аж до самого Дальнього Востока, почему наиболее зажиточные били українські колонії? Де українці поселилися, там, значить, гарантія, що там буде земля освоєна... великі урожаї... Дело в том, що рускіє не знали волів. Оні знали лошадей. А воли, настоящі воли, поднімали і целіну. Єслі, например, пара волів, і хороших волів — значить, це... вони могли і целіну поднімати, даже такую заброшеную землю. Поетому там, де були українці, культівірова-

ли коров і волів. Віл був основним тягловим средством. Вozами чумаки і в Крим їздили, і в Москву їздили. Так чому волом харашо їздить? До цих пор ніхто не поняв, чого волом харашо їздить. Віл прежде всего він тридцять кілометрів проїхав, його можна попасти. Попасли, попоїли і знову вечером запрягли. І знову він тридцять кілометрів тобі пройде. Він не біжить, не спішить. Він іде розмірено. Но тягне велику тягу за собою. Збруя велика не нужна йому. В нього всього-навсього ярмо одне було і занози. А наиболее ценное було ярмо дерев'яне. А занози були по большей часті железніє. Потому що вони знімалися. Запрягать їх було запросто. Вони були приспособлені. Їм тільки сказати «Ши!». От я волів запрягав... Йому тільки скажеш «Ши!» і оце на голову йому надягаєш ярмо. Не надо було ніяких віжок. Тільки «цоб» та «цабе».

Да, хуторяни всі були наші. Я ж їздив. І за Доном наші, значить, поселенія українські. Чисто українські поселенія. Ми їздили туди, заготовлявали картошку. Ну, дешевле всього картошка була по цих українських хуторах старих. А всьо воронежське земледеліє, скотоводчество передовое держиться на українських хуторах. Тут українцев було більшість.

Мій дід був очень прогресивним. Одін із самих прогресивних селських крестьян. Він же ж по-новому ішов. Він же первий в селі посадив помідори — помідор не знали ж. Ніхто не знав помідор. Виписали йому, дали на воспитаніє теля, телічку. Він зробив з неї корову знаменітую. Це вже на виставке було, получил премію за цю телічку, грамоту.

— Хати тут розписували?

— Особено отлічаюця на Воронежі. Там хати були обязательно розмальовані. Не порускі. В основном були розмальовані вікна, одвірки були розмальовані.

— А піч була розмальована?

— От піч не була розмальована в нас.

— Пам'ятаєте вашу хату?

— Моя хата була вже построєна батьком в советское время. Був у нас ще винбарь — так у нас називався амбар.

А знаєте, як раніше прали? Е, це, значить, робили спеціальний луг. Луг робився із того... одбирався, де хороший попіл є, наприклад, самий лучший попіл од соняшників. Не то, що поганий попіл з соломи. А луччий такий, значить, з отходів. Попіл собирався окремо. Таке було жлукто. Значить, попіл собирався, зсипався туди, а потім гарячої води наливали, а знизу він був на полотні. А коли надо було з чим стирати, то стірали. Зверху лили гарячу воду, а знизу воно було полотном накрите. А жлукто було таке здорове. Діжка така була. А дно було пробито мішковиною. І то вливають, а вода, яка оттуда просачується, вона туди летіє. Вона вимиває оттуда щьолочь. Потому що ж мила раніше не було... В лузі отстирували це все, самое грязное отстирувалося в лузі. А потім ішли на річку, брали праник, зімою обично ходили. Коли льод, замерзне річка, туди делают прорубь і прямо в тому праниками молотять по одежі цій і вибивають. Прямо ж тут же, в прорубі, і промивають.

— Гончарі були в селі?

— Гончарі були. Тут, до рускої сторони, тут була хороша глина. І значить, там був цілий район Йовсуг [Євсуг. — Л.Б.]. Там річка іде Йовсу — притока Дінця.

— Це біля Старобільська?

— Недалеко, кілометров тридцять од Старобільська. Це по цю сторону. То єсть на запад. А це на восток.

— А коли зникло гончарство?

— Та после війни. Хоч і после війни було трошки. А самі луччі гончарі в нас були на Бутковке. Там ще у нас глина хороша була. І в советское врем'я відкрили артіль. Там була артіль, яка робила посуду. І продавали перед войною — це харашо помню. А потом часть цієї глини в село Курячівка, з другої сторони, значить, село Курячівка, там тоже робили посуду і тому подобное...

— Що, окрім посуду, робили?

— Називали «йовсугські свистуни». А в переводі з татарського називається «йок су» — «нет води, пересихаюча річка». І так називався Йовсугський район. І село Йовсуг...

[Про колективізацію]. Ну а тоді, ще мені вспоминається, колективізація почалась. А батька не влюбили там... среди одних самих кацапов. А вони ж тоді стали усі комуністи. І все активісти. І вони ж охрестили мого батька «вумнік». Їм не нравилось то, що він був образований, так сказать, умный человек. Бил там такой Міхерьев. Председатель, так сказать, ну бандит, короче. Но красный був він. Ховався. А потом прийшли рускіє і він пішов служити в армію. І став комуністом. І такая же братія в основном. Українцев там не було. Там братія оця вся кацапська: ну, бандіти, вори, бездельники, п'яниці... Вони захватили цю самую власть — і начали... І в мого батька, значить (а кругом уже все поодбирали), забрали. Двое коней було, корови, вівці — в нас все позабирали, все на світі. Ну, все, що було. Заходять в хату і трясуть все, що єсть... Шо зварено, це, якщо не з'їдять, так вилюють. Лазять. Один за одним значить, ходять шукає, де зерно єсть. Ну, еслі там нашли клумачок какой-то, горох там... Ну, на посеви ж оставляли. Всьо это забиралось без разговоров. І в колхоз, значить, наші, конечно, в колхоз ніхто не йшов. І это самое, рускіє всі записалися в колхоз, а украинці тільки отдельные были записані в колхоз. А хуторяни в колхоз не йшли.

Якось по вулиці мчить кавалерія і стріляють вгору. І тут рідні кричать: «Не виглядай в окно, а то будуть стрілять по вікнах!». Оце я харашо помню. Оказивається, що це було? Оказується, що зібрали назад усю цю худобу. Пішла чутка, що ніхто не доє, а недоєна корова реве ж. Її доїть треба обязательно. Ніхто ж не доє, не корме, і ніхто нічого. І всі хазяйки вечером, значить, побігли туди одна за одною стихійно. І каждый забрав свою корову додому. Уже там коней не знаю, чи брали. Ну корови взяли додому. Ну, і це ж корова. Представляете, що такое корова? Цитаї шо родич, родной человек. А наутро, значить, конная міліція проїхала селом. Значить, стріляють. Там кого-то забрали, там кого-то в тюрму оддали. Прімерно отакоє востаніє було і в селі рядом. Протів... в основном із-за того, шо мучили ско-

тину. Понімаєте, їм же жалко було, всі ці хазяєва дивилися за тими бурьонками, як за своїми рідними. А там бросили напризволяще. І таке було стіхійне восстаніє. Ніде це восстаніє не упомінається. Ну я харашо помню його, як тут на лошадах, на конях, значить, по селу ця міліція їхала і стріляла вверх.

[Про нинішню ситуацію в Україні]. Для мене бандери (це ше у війну я в госпіталі лежав) — хароші люди були, патріоти. А вот ета восточная часть України — она била на шахтах заселена рускім пролетарієм, которий знал водку пить, біть, в шахті якость уголь добивать, спать. І більше нічого не робить. Такі були пролетарії. Я могу расказать. Будучи в лагерях, я ж робив на шахтах. Я ж по-настоящему робив на шахтах. Та це совсем інша реальність — українські шахтарі. Шахтьором, значить, і лесогоном був я, і крепільщиком був, і отбойщиком був я, і слесарем. Всім був, потому шо, де шо надо, я ж везде успеваю. Ну, короче говоря, люмпен, которий наплил сюда, оцей весь сброд, він нік чему не стремився ніколи, і у нього в голові другого не сиділо. І оце такий люд у нас був у шахтах. Оце ж і ДНР і ЛНР...